

Motion till riksdagen 2025/26:3368

av **Amanda Palmstierna m.fl. (MP)**

Ett va-system för nutid och framtid

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkra tillgången till dricksvatten och avloppsrening i hela landet genom att bistå kommuner med att säkra invånarnas vattenförsörjning och vattenrening, hindra att vatten förorenas och öka den vattenhållande förmågan genom olika klimatanpassningsåtgärder, t.ex. genom att anlägga våtmarker, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om lagkrav på kommunerna att inrikta förnysetakt och utbyggnad av va-nätet så att det inte äventyrar kvaliteten på dricksvatten och avloppsrening och inte heller lägger för stor skuld hos framtidens kommuninvånare, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vilka krav som ska ställas på va-huvudmannens servicenivå och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förstärka vatten- och avloppsnäten så att skador eller elavbrott inte leder till längre avbrott i vattenförsörjningen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka katastrofberedskapen i kommunerna för akuta vattenrelaterade kriser och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över tillsynsavgifter för vattenverksamhet i syfte att nå kostnadstäckning och tillkännager detta för regeringen.

7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över reglerna i lagen om allmänna vattentjänster och möjliggöra för kommuner att använda va-avgiften både för reinvesteringar och för att fondera kommande investeringsbehov i befintliga anläggningar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att införa en obligatorisk kommunal dagvattentaxa och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda lånemöjligheterna, t.ex. genom statliga lån eller lånegarantier, för fastighetsägare som har svårt att finansiera en godkänd avloppsanläggning eller anslutning till kommunalt va, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur ett nationellt stöd till va-åtgärder skulle kunna utformas och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för ökad samverkan och delad va-kompetens mellan kommuner och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för lagstiftning som gör det möjligt att ställa krav på fastighetsägare att ta hand om en viss del av dagvattnet inom fastigheten och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra grönytefaktor till ett krav i all nyproduktion och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att införa en faktor för att reglera andel hårdgjord yta inom tomtmark, kvartersmark och allmän platsmark och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att alla nya byggprojekt ska ha en plan för att minimera vattenförbrukningen under byggnadens livscykel och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ställa krav på vattensparande blandare och snålspolande toaletter vid renoveringar av hyreslägenheter och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att vattenförbrukning under produkters livscykel ska inkluderas i EU:s ekodesigndirektiv och tillkännager detta för regeringen.

18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att innovativa vattensparande lösningar ska uppmuntras vid nybyggnation, såsom att återanvända tvättvatten, använda regnvattenuppsamlare eller installera urinseparation vid nybyggnation, och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att ställa krav på hushållen att mäta sin vattenförbrukning, exempelvis vid omfattande renoveringar eller nybyggnation, och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning för att tillåta differentierad taxa avseende vattenförbrukning och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Ett välfungerande system för dricksvatten och avloppsrening (va) lägger grunden för ett fungerande och hälsosamt samhälle. Dock byggdes mycket av dagens va-system på 1950- och 60-talet och behovet av att förnya va-systemet är stort runt om i landet. Utöver detta växer många städer och fler människor behöver försörjas med vatten och avlopp, och systemen behöver klimatanpassas samtidigt som nya vattenrelaterade direktiv från EU (till exempel för bättre rening och högre säkerhet) kräver förbättringar av både vattenreningsverk och avloppsreningsverk. Dock har många åtgärder skjutits på framtiden under lång tid, vilket nu riskerar att hamna i knät på nuvarande och kommande generationer som kan stå med stora upprustningsbehov, otillräcklig dricksvattenförsörjning och en stor investeringsskuld.

Sveriges infrastruktur för dricksvatten och avlopp beräknas idag ha ett årligt investeringsbehov på runt 31 miljarder, enligt siffror från Svenskt Vatten. Samtidigt ligger den årliga investeringstakten på ca 20 miljarder, vilket leder till en risk för försämrade va-system och en ökande investeringsskuld. Att skjuta upp åtgärder på vatten- och avloppsledningsnät kan bli dyrt, både ekonomiskt och miljö- och hälsomässigt. Eftersatt underhåll kan få mycket allvarliga konsekvenser. Om avloppsvatten skulle tränga in i dricksvattnet kan sjukdomar och parasiter spridas. Underdimensionerade rör kan vid skyfall leda till översvämningar och återkommande läckor leder till avbrott i vattenförsörjningen. Det finns flera exempel på när brist på tillräcklig rening har lett till sjukdomsfall både när det gäller dricksvatten och efter utsläpp av avloppsvatten. I nuläget ser vi även i klimatiförändringarnas spår ett ökat

antal översvämningar och har därför ett ökande behov av att anpassa va-nätet till ett förändrat klimat.

Att investeringar dröjer beror på flera olika faktorer, allt från politisk styrning mot låg kostnad för vatten och avlopp, brist på resurser och expertis, otydliga direktiv och ansvarsförhållanden till höga investeringskostnader som gör att man inte kan genomföra önskade åtgärder eller att man avvaktar med genomförandebeslut.

Ansvaret ligger främst på kommunerna, och olika kommuner har kommit olika långt i arbetet med sin va-infrastruktur. I snitt ligger förnyelsetakten (om man med dagens takt ska hinna byta ut hela ledningssystemet) på 200 år sett till Sveriges alla kommuner, men den varierar stort mellan olika kommuner, som själva kan göra valet att vänta med nyinvesteringar. Vi anser att det behövs ett nationellt större ansvar för att säkra tillgången till dricksvatten och avloppsrening i hela landet genom att man bistår kommuner i fråga om att säkra invånarnas vattenförsörjning och vattenrening, hindra att vatten förorenas och öka takten i arbetet med klimatanpassningsåtgärder. Genom att kommunerna ges tydligare ramar för sitt ansvar, till exempel genom att man lagstiftar om att kommunen ska besluta om en inriktning på förnyelsetakt och utbyggnad av va-nätet som inte äventyrar vattenkvaliteten på sikt och inte heller bygger upp en stor skuld för framtiden, kan va-frågan sättas på kartan hos fler kommuner. Vi anser också att man behöver specificera vilka krav som ska ställas på en kommunal va-huvudman och vilken servicenivå som ska krävas.

Då avbrott i dricksvattenförsörjningen kan leda till enorma konsekvenser ser vi också ett behov av ett progressivt arbete för att säkerställa säkrare vattenleveranser. I detta arbete behövs katastrofberedskap i kommunerna för att kunna hantera akuta vattenrelaterade kriser.

Klimatförändringarna för inte bara med sig översvämningar utan även torka och vattenbrist blir allt vanligare. Långa perioder utan nederbörd ger låga vattennivåer i sjöar och vattendrag. I miljöbalken regleras vattenverksamheter, åtgärder som påverkar vattenområden såsom att exempel öka eller minska vattenmängden, påverka den omgivande miljön eller vattenområdets storlek. Länsstyrelserna är tillsynsmyndighet men har som regel mycket begränsade resurser för uppsökande tillsynsverksamhet för att kontrollera att villkor i tillstånd följs, eller för att arbeta förebyggande inom områden där det finns behov för miljöförbättring. Länsstyrelsernas redovisningar visar att tillsynen av vattenverksamheter har en mycket låg kostnadstäckningsgrad (kostnader för tillsyn av vattenverksamheter jämfört med intäkter från tillsynen.) Naturvårdsverket

bedömer att kostnadstäckningsgraden totalt sett är 13 procent. Vi anser att tillsynsavgifterna behöver ses över i syfte att nå kostnadstäckning. Vi anser att reglerna i lagen om allmänna vattentjänster behöver ses över för att möjliggöra för kommuner att använda va-avgiften både för reinvesteringar och för att fondera för kommande investeringsbehov i befintliga anläggningar, något som dagens va-lagstiftning inte tillåter i tillräcklig utsträckning. För att bättre kunna hantera regn och häftiga skyfall, något som kommer att drabba oss oftare med klimatförändringar, anser vi att det kan behövas en specifik kommunal dagvattentaxa som ska finansiera arbetet med det vatten som behöver hanteras utanför systemet med dricksvatten och avlopp. I dagsläget är ansvaret för regnvatten otydligt men många åtgärder behöver utföras genom markåtgärder, exempelvis genomsläppliga ytor, dagvattendammar och vattenmagasin utanför det ordinarie va-systemet. Vi anser därför att man ska utreda möjligheten att införa en separat obligatorisk kommunal dagvattentaxa för detta arbete, som samtidigt skulle kunna knytas till åtgärder för klimatanpassning och där exempelvis väghållare skulle kunna ta en mer rättvis fördelning av kostnaderna.

Det är inte bara kommunala va-bolag som kan ha svårt att finansiera sina åtgärder; även privatpersoner som behöver uppgradera sin avloppsanläggning eller ansluta till kommunalt vatten kan ha svårt att hitta finansiering för detta, inte minst om man bor i glesbygd med låg värdering av sin fastighet och eventuellt svåra anslutningsförhållanden. Vi vill därför se en utredning om lånemöjligheterna, t ex genom statliga lån eller lånegarantier, för fastighetsägare som har svårt att finansiera en godkänd avloppsanläggning eller anslutning till kommunalt va. Va-taxan varierar stort mellan kommuner, och för kommuner med stora avstånd mellan anslutningspunkter eller stora investeringsbehov kan det vara än mer utmanande att göra de investeringar som behövs. Vi anser att det kan behövas stöd för vissa åtgärder och vill utreda hur ett nationellt stöd till omfattande va-åtgärder skulle kunna utformas. Kostnadsbesparingar skulle också kunna ske genom ökad samverkan och delad va-kompetens mellan kommuner, och vi vill verka för att förenkla va-samarbeten mellan olika kommuner.

Att hantera en ökande befolkning eller ett ökande antal skyfall genom att enbart bygga ut va-systemen är inte resurseffektivt; det finns ett flertal åtgärder att vidta för att minska kostnaderna för va-kollektivet genom vattenbesparande åtgärder och genom att man hanterar stora regnmängder innan de når och kanske översvämmar ledningsnät och avloppsreningsverk. Tidigare har debattens vågor gått höga när det gäller bräddningar, det vill säga när avloppsvatten släpps ut orenat eller bara delvis renat på grund av

kapacitetsbrist på avloppsnätet eller i reningsverket. Detta sker när stora regnmängder hamnar i våra avloppssystem, som då inte kan ta hand om allt vatten.

Att hantera dagvatten i marken istället för i avloppsledningarna är en helt avgörande åtgärd för att skydda vårt avloppsnät och minska utbyggnadsbehovet av fler och större ledningar. I många fall är dessa åtgärder även enklare och billigare men kräver att den berörda markägaren kan vidta åtgärder, oavsett om det är mark som ägs av kommunen eller av en privat fastighetsägare, vilket i många fall kan ställa till problem när det gäller ansvar för dagvattenhanteringen. Vi vill därför verka för lagstiftning som gör det möjligt att ställa krav på fastighetsägare att ta hand om en viss del av dagvattnet inom fastigheten. För att öka andelen genomsläpplig mark som kan hantera dagvatten lokalt vill vi göra grönytefaktor (ett system för att få in mer natur vid byggnation) till ett krav i all nyproduktion och ytterligare utreda möjligheten att reglera hur stor del av den totala markytan av tomtmark, kvartersmark och allmän platsmark som ska vara genomsläpplig för vatten.

När vi minskar vattenförbrukningen minskar också behovet av nya vattentäkt, vattenbrist och utbyggnad av nya vattenreningsverk och avloppsreningsverk. Vi anser att det behövs ett brett arbete med att minska onödig vattenanvändning. Vi anser därför att vi ska ta fram krav på att alla nya byggprojekt ska ha en plan för att minimera vattenförbrukningen under byggnadens livscykel, att ställa krav på vattensparande blandare och snålspolande toaletter vid renoveringar av hyreslägenheter och att verka för att vattenförbrukning under produkters livscykel ska inkluderas i EU:s ekodesigndirektiv.

På detta följer att innovativa vattensparande lösningar behöver uppmuntras vid nybyggnation, såsom att återvända grävatten, använda regnvattenuppsamlare eller installera urinseparation vid nybyggnation, och incitament för detta behöver tas fram.

För att de boende själva ska kunna påverka sin vattenanvändning och kostnaden för sin vattenanvändning vill vi se över möjligheterna att ställa krav på hushållen att mäta sin vattenförbrukning, exempelvis vid installation av mätare vid omfattande renoveringar eller nybyggnation. Vi vill också undersöka möjligheten att införa en differentierad vattentaxa, där man betalar en lägre avgift upp till ett visst vattenuttag och därefter en högre avgift per kubikmeter. Detta kan säkerställa att högförbrukare, som poolägare och de som vattnar en stor trädgård eller på andra sätt har en hög vattenanvändning som kan bli kostsam för invånare och va-bolag, bidrar till den ökade kostnaden för va-utbyggnad.

Få politiker vinner val på att höja va-taxan. Vår dricksvattenförsörjning och avloppshantering är osynlig för de flesta tills det blir problem med vatten eller avlopp, och risken är därför stor att man skjuter upp åtgärder tills det blir akut. Men när problemen kommer blir de stora och svårhanterliga. Att ta hand om och uppgradera dessa system är dock ett ansvar som säkerställer god livskvalitet, inte bara för oss utan även för dem som kommer efter oss. Låt oss därför ta ett gemensamt ansvar och se till att vi har tillgång till rent vatten och en modern och väl fungerande avloppsrening även i framtiden.

Amanda Palmstierna (MP)

Katarina Luhr (MP)

Rebecka Le Moine (MP)

Emma Nohrén (MP)

Linus Lakso (MP)